

Kívülállók könnyen aggodalmaskodhatnak a miatt, hogy a pataki gimnáziumban az angol ágazat létesítésével és az internátus felállításával megbomlott a régi egységes, puritán pataki szellem. Annyi bizonyos, hogy az új elemek nagyszámú beszüremlése *eleinte* okozott bizonyos átmeneti jellegű zavart, de az évszázados hagyományokra építő pataki szellem egyre biztosabb következetességgel tüntet el minden ellentétet, s hovatovább helyreáll az igazi, egységes, hagyományos pataki szellem: új, egészséges színekkel gazdagodottan. Hiszen *Patakon mindig a legnagyobb békességben s egymásra utaltságuk tudatában éltek az úrfi-, közrendű- és inasdiákok.*

Az angol ágazat és internátus tulajdonképpen csak fokozottabb mértékben azzá tette Patakot, aminek hivatásánál fogva mindig lennie kell: *a magyar és európai színeket összeolvasztó kohóvá, színkeverő palettává, sokféleségek egységbe foglalójává.*

Nevelői célkitűzései terén nem az idegen szellemű, magyarok számára szinte megemészthetetlen angol külsőségeket akarja majmolni az intézet. Sokkal inkább a magyar és pataki hagyományokra támaszkodó, az angolokra és magyarokra egyaránt jellemző „úriember“, „gentleman“-szellem ápolására, eredményes meggyökereztetésére törekszik. Az adott szó szentsége, a megbízhatóság, a felelősségérzet, az embert emberként kezelő természetes humanitás, a feddhetetlenség, önbizalom és szerénység, kritikai és önkritikai szellem, multszeretet és a jövő biztosítását célzó haladás: ime ezek azok a jegyek, amelyek a gentleman-fogalom igaz értelmének a kutatása közben legelőször szemünkbe ötlének. Ezekért dolgozik a pataki angolnevelés is.

Ime, ezekben jellemezhetjük röviden az angol ágazat és internátus létesítésével előállott új pataki helyzetet. Magyarország küszöbország, mondta egyszer találóan *Karácsony Sándor*. Ezért is fokozott figyelemmel kell folytonosan szemmel tartania a nyugati kultúra eredményeit. Ennek a szemmel tartó mnnkának egy részét rakta a pataki iskola vállaira a magyar kultuszkormány, s Patak odaadással, szívesen, komoly hivatásának tudatában vállalta ezt a szerepet. Hogy feladatát eddig is megnyugtatóan végezte el, s példája követésre méltó, mutatja az a tény is, hogy nemrégén létesítettek a pataki mintára Gödöllőn egy francia, Pannonhalmán pedig egy olasz ágazatot, illetőleg internátust. Az egységesített középiskolák között mindig helye és komoly munkaköre lesz hazánkban egy-két ilyen különös célkitűzéssel dolgozó intézetnek.

Harsányi István.

Velünk született hajlandóság és környezet.

Az emberek lelki fejlődésével a filozófusokon kívül főképpen az írók, költők és pedagógusok foglalkoznak. Természetes más szempontból értékelik a jelenségeket a pedagógusok, mint az írók, de szemlélődésük szempontjából egyformán fontos mind a két mód. Úgy az írónak, mint a pedagógusnak ismerni kell azokat az alakító erőket, amik az ember lelkét egy bizonyos állapotba elvezethetik. Ismerni kell az utat, amit a különböző életlátású embereknek meg kellett tenniük. Az

író és költő megfigyelései függetlenebbek, gondolataik irányításánál nem korlátozza őket nevelő szándék. Hogy mégis a művészetnek megbecsülhetetlen a nevelő értéke, ezt nem a nevelő szándékban keressük, hanem a helyesen fölismert élet- és művészi szépségek nevelő hatásában. Az igazi művészet célzatos összefüggésben nincs is a neveléssel, nem is lehet, mert a művészet a világot a maga valóságának csúcspontján igyekszik megismerni és megismertetni a benne feszülő erővel az olvasóközönséggel is. A pedagógusnak ezzel szemben válogatni kell. Válogatnia kell az életjelenségekből, mert az ő szemei előtt nem a kifejlett, hanem még csak fejlődésben lévő emberi lélek és test lebeg. Természetesnek tűnik azonban mindenki előtt, hogy az irodalmi és művészet legközvetlenebb segítőtársa a nevelőnek, de neki ebben is válogatnia kell. Azokat használja csak fel, azokra irányítja a figyelmet, amik az ő nevelési céljainak megfelelnek.

Az eddig elmondottak tulajdonképpen nem tartoznak szorosan a kitűzött problémához, de közelebb visznek hozzá mégis. Annak megfigyeléséhez, milyen tényezők irányítják az emberek lelki fejlődését, az írók és pedagógusok eddigi tapasztalatai vezetnek. Figyeljünk meg egy művészi értékű novellát, vagy regényt, milyen utakat használ az író a hős lelki alakjának, a világgal, embertársaival szemben tanúsított magatartásának megítélésénél. Az emberábrázolásnak két ellentétes módját vegyük most csak figyelembe:

a.) Az író fejlődési fokozatokon keresztül szemmel kíséri hősének életét s úgyszólván előttünk nő fel és alakul a jelleme. Az ilyen regény hőisével föltétlen együtt érzünk, akár jó, akár rossz útra jut végül. Miért? Mert láttuk és megértjük minden cselekedetét. Még bűnében is megtaláljuk számára azokat a mentségeket, amiket szereteteinkkel szemben a reális életben is találunk. De legalább is őszinte részvételt vagyunk iránta.

b.) Kész, kialakult helyze tel és meghatározott jellemű hőssel, vagy hősökkel indul. Ilyen esetben azonban föltétlen szükséges visszapillantásokban mutatni meg, mik alakították ki olyanná a személyeket. Az író aztán a későbbiek folyamán vagy az előbbiek szerint jár el, vagy tovább is kész helyzeteket világít meg eseményekkel és visszapillantásokkal.

Az a.) pont szerinti életábrázolás egyik legnagyobb mestere Dosztojevszkij (*Bűn és bűnhődés.*), a b.) pont szerinti ábrázolást eddigi olvasmányaim közül Frank Swinnerton angol regényíró „Az élet komédiája” c. regényében ismertem föl legteltesebben. E két ellentétes emberábrázolásban azonban egyaránt felismerhetjük az emberi élet két formáló tényezőjét, a velünk született hajlandóságokat (öröklött tulajdonságok) amik mindenkinek a legigazibb sajátosságai s amik legfontosabbak az erős egyéniségeknél, — és a környezet hatását, amik észrevétlenül formálnak és vezetnek sokszor ellentétes tettekhez. Valójában e két tényezőn alapszik a pedagógia is. A nevelőnek minden mesterkedése oda irányul, hogy az ő nevelési céljainak megfelelő környezetet teremtsen a neveltjei köré. Valószínű, hogy a környezet állandó, helyes alakításával és az észre, értelemre hatással az öröklött rossz tulajdonságokat is csökkenteni lehet.

Az iskolával kapcsolatban örökké élő probléma ez s most figyel-

jük meg általánosan, függetlenül az iskolai pedagógiától. Itt láttuk, hogy a nevelő bízik az emberek nevelhetőségében, tehát igen komoly tényezőnek tartja a környezet hatását.

A különböző társadalmi körből származó emberek legtöbbször annyira helytelenül ítélik meg egymás dolgait, hogy a legegyszerűbb, legtermészetesebb jelenségeket se tudják megérteni. Az egyszerű munkás-embert előkelőbb, műveltebb körökben durva külsejük, beszédmódjuk, esetlen megjelenésük stb. miatt úgy tekintik, mintha azok talán épp Istentől már eredetileg alacsonyabbrendű lényeknek teremtettek volna. Nagyon kevés embernek jut eszébe egy-egy furcsa embertípus láttára, hogy talán nem is egészen ő az oka, hogy ilyen lett. Nagyon kevés ember gondol rá, hogy vajon mik alakították, irányították testének és lelkének tulajdonságait? Mért lett épp olyanná, amilyen? Nagyon kevesen gondolnak arra, hogy az emberek jelleme, lelki tulajdonságai nem az egyén önálló, akarata szerinti fejlődés következménye. Tény, hogy az emberek lelki életének kifejlődésében két dolognak van döntő hatása: egyik a velünk született hajlandóság, másik a környezet. A kettő közül azután nehéz megállapítani, kinél melyik az erősebb. Bizonyos jellegzetes különbségeket azonban mégis észrevehetünk. Az én véleményem szerint a nagyobb fogékonysággal és ítélőképességgel megáldott egyéneknek a velükszületett hajlandóság a döntőbb. Az ő életüket, tetteiket nem vezetheti tetszése szerint a környezet. Belső lelki értékük nem veszt el egészen a legmostohább sorsban sem, de a környezet hatását még ezeknél sem szabad egészen figyelmen kívül hagyni, mert a belső érték kifejezésre jutásában, fejlődésében vagy gátlásában nagy szerepe van a környezetnek. Teheletű pásztorember, aki szépen fest, farag, vagy ír, ha megmarad a maga környezetében, a juhászok, bojtárok és állatok társaságában, bizony minden veleszületett tehetsége, talán kivételes belső értéke ellenére is csak torzó, félbenmaradt ember lesz haláláig. Fölismerhetők az ilyen emberek mindenütt, mert rájuk mégsem egészen az a környezet hatása, mint a többire. Ők a lelkük adottságával, ítélőképességével válogatnak a környezet által felhasználásra kínált dolgokban, a többiek pedig, akik kevesebb lelki adottsággal születtek, csaknem eltérés nélkül azzá válnak, amilyen a környezet. Ezek a gyengébb, önállótlanabb embertípusok, akik a tapasztalat szerint az emberiség túlnyomó többségét alkotják. Bizonyára ebből a megfigyelésből vonták le a materializmus hívei azt a következtetést, hogy a világ fő mozgatóereje nem a szellem, hanem az anyag. Hogy mennyire tévednek, azt nem kell bővebben bizonyítani azok előtt, akik a világot többsíkúan, vagyis az emberi társadalmat a történelmi fejlődés és társadalmi csoportok szerint figyelik. Hiszen ha kizárólag az anyag, a környezet hatása alatt állanánk, magasabb színvonalra sohasem emelkedhetnénk, mint a környezetünk. Minden ami új, ami haladást, fejlődést jelent, a szellem munkája. A világ útja minden visszaesések, eldurvulások ellenére bizonyos előre kitűzött tökéletesség felé halad. Ez a kitűzött irány pedig az Istenség fogalma. S ez a legfőbb fogalom bizonyára nem lehet az anyag, hanem a szellem munkája.

Helytelen az eltévelyedés akár az egyik, akár a másik irányba. A szellem a velünk született hajlandóság, — anyag a környezet. Mennél kisebb tehát egy ember szellemi ereje, annál biztosabban olvad bele a

környezetbe, annál kevésbbé tud fölülemelkedni. Bűnül róhatjuk ezt föl? Nem, sőt egy merészebb állítást kockáztatok meg: a tömegek nyomorúságaiért és bűneiért legtöbbször azokat lehetne felelőssé tenni, akik hagyják elsikkadni magukban nagyobb szellemi, lelki adottságaikat. — Az előbbiekből kétségtelen, hogy a tömegekre elsősorban a környezet által lehet hatni, a külső tényezők megváltoztatásával lehet tehát elsősorban a tömegek érzelmeit is más utakra terelni. Gondoljuk meg, milyen óriási jelentősége van tehát az iskolának mint környezetnek. Ez már nemcsak a pedagógusokat érdeklő kérdés. Minden gondolkodni tudó embert kell érdekeljen: mi történik az iskolában? Sajnos azonban, ma még az iskolai környezet és az utána következő társadalmi környezet távolról sincsenek egymással kellő összhangban. Az iskolai környezet legértékesebb benyomásait csak igen ritkán tudja elmélyíteni az utána következő élet. Néha egy-két év múlva a nevelő nem ismerne rá arra a gyerekre, amelyik lelkét olyan féltve, vigyázva alakíttatta. Itt megint a legszegényebb néposztálynak van legnagyobb hátránya. Fiai legtöbbször még az elemi iskolába is csak hiányosan járnak s 12, de legkésőbb 15 éves korától semmi másnak nincs rá hatása, csak környezetének. Az elemi iskola nem elég ahhoz, hogy elég öntudat gyűljön lelkében vagy képessé tegye a további önművelésre, ami lelkét állandóan ébren tartaná és észre venné a környezetében rá leselkedő veszedelmeket. Ez ma már kezd a köztudatba átmenni és reméljük, hogy hamarosan megfelelő gondoskodás történik arról is, hogy minden néposztály fiainak meg legyen a módja ahhoz, hogy megfelelő szellemi képesséssel öntudatosítsa, fölmentse magát a környezet esetleg gátló tényezői alól. — Reméljük, hogy így lesz, mert még ma legtöbbször kizárólag az egyén alaptulajdonságaiban, hajlamaiban sejtik a hibát, pedig igen gyakran a környezetet okolhatnák.

Befejezésül még egy dologra szeretnék rámutatni. Az emberek olyan kevésbé megértők egymáshoz, olyan ridegen ítélnék egymásról. Miért? Mert eszükbe se jut beletekinteni annak a másik embernek az életébe. Saját életük, helyzetük, környezetük alapján ítélnék a helyett, hogy meggondolnák, vajjon mivé fejlődtem volna én abban a helyzetben, abban a környezetben! Mert nem szabad elfelednünk, hogy a környezet hatása alól csak a kivételes adottságú egyének vonhatják ki magukat, de azok se teljesen!

Seres József.

A tanító az iskolán kívül.

(Vázlat)

A népiskolai tanító feladata: mások művelése, a műveltség terjesztése. E feladatát csak akkor tudja igazán betölteni, ha hivatásának teljes tudatában van, azaz, ha *nevelő*. A tanító nevelői munkatere elsősorban természetesen az iskola, ahol személyes buzgóságával kell betöltenie az iskola rendeltetését. Amiként azonban a lekipásztornak nem csupán a templomban és a szószéken kell lekipásztornak lennie, hanem hívei lelki gondozásának minden lehető mozzanatában, éppen úgy a